

УДК 82.091

ББК 83в6

**ЕЛЕМЕНТИ МІФУ КУЛЬТУРНОГО ГЕРОЯ В П'ЄСАХ
В.Б.ЄЙТСА ПРО КУХУЛІНА: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ****О. М. Гедзик**

*Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника;
кафедра світової літератури;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57*

У статті здійснено аналіз п'єс «На Байловім березі», «Єдині ревності Емер», «Смерть Кухуліна» В.Б. Єйтса під кутом зору розгорнутого на різних рівнях їх художньої структури архетипного сенсу культурного героя. Простежено типологічно схожі образи в українській драмі межі ХІХ-ХХ століть і доведено понаднаціональний вимір аналізованої міфологеми для символістської драматургії.

Ключові слова: міфологема, архетипний сенс, культурний герой, символістська драматургія.

Символістська драматургія В.Б. Єйтса значною мірою вкорінена в міфологічних формах мислення, на чому неодноразово наголошували дослідники (О. Блашків, К. Мейр, І. Мокровольська, А. Саруханян, І. Сенчук, П. Сміт та ін.). При цьому чи не найважливішим її структуро-творчим компонентом слід, очевидно, уважати міфологему – т.зв. «міфологічний архетип», який завдяки своїй амбівалентній природі здатен одночасно виступати і міфологічним матеріалом, і ґрунтом для утворення нових сюжетів, сцен, образів.

З-поміж численних міфологем у драматургії В.Б. Єйтса найбільшою функціональною силою насажений образ Кухуліна – культурного героя, відомого з численних ірландських саг і переказів. Цікаво, що у різних п'єсах В.Б. Єйтс опрацьовує в структурі тексту частково відмінні за своїм смисловим навантаженням мотиви міфологічного першоджерела, водночас творячи єдиний міфотекст про Кухуліна-героя. Власне, це й спонукає називати вказаний образ не просто головним персонажем п'єс ірландського драматурга, а найістотнішою їх міфологемою.

Як відомо, кожна національна література володіє своїм комплексом образів культурних героїв, який відображає властиву для неї концепцію героїзму. Однак література символізму засвідчує факт існування у різних культурах типологічно схожих образів героїв, що переконує не лише в їх понаднаціональному вимірі, а й у особливій необхідності символістського дискурсу розгортати на різних рівнях художньої структури архетипний сенс. Із цього приводу відомий дослідник української модерної драми С. Хороб зазначає, що символісти досить часто зверталися «до

фольклорних та міфопоетичних кодів нації. Завдяки цьому багато творів занурювалися до джерел первнів нашого буття, проектували життя нації на перспективу» [12, с. 248].

Спробуємо проілюструвати сказане шляхом зіставного аналізу образу Кухуліна в п'єсах В.Б. Єйтса та типів культурних героїв в українській драматургії цього ж періоду. Вказаною метою зумовлені такі завдання дослідження:

- простежити виміри архетипного сенсу культурного героя в п'єсах В.Б. Єйтса про Кухуліна;

- встановити їх типологічні паралелі в українській символістській драматургії.

Драма «На Байловім березі» В.Б. Єйтса розгортає мотиви ірландських саг «Народження Кухуліна» і «Сватання до Емер». Ідеї першого з названих першоджерел наявні тут лише спорадично – як загальновідома думка про напівбожественне походження героя, затьмарене інцестом, що спричинився, по-перше, до одвічного протистояння Кухуліна і Конхобара, по-друге, до циклічного прояву родового прокляття в наступному поколінні. Більш детально воно описане в другій сазі, де йдеться про несвідоме вбивство Кухуліном сина Конлайха під час двобою. В.Б. Єйтс підводить до опису цієї трагічної події усім сюжетом драми, нагнітаючи лиховісне передчуття за допомогою діалогу Сліпого і Блазня (вони сперечаються про те, чи зможе зловивий Конхобар стати повелителем Кухуліна і чи відчує він наближення тієї небезпеки, про яку попереджали древні). Сплетіння мотивів обох ірландських саг доходять до свого апогею аж у розв'язці сюжету. Кухулін від Сліпого дізнається: юнак, котрого він убив, був сином гордої королеви Айфе, яка неодноразово хвалилася тим, що «мала тільки одного коханця, і ним став той єдиний чоловік, котрий переміг її в двобої», тобто Кухулін.

Сліпий. Він убив свого власного сина.

Кухулін. Вони це скоїли, бліді повітря духи.

Де? Де? Де? Де? Мій меч супроти грому! [...]

[Підходить до Конхобарового крісла й рубає мечем, от ніби Конхобар сидить у ньому.]

Це ти укоїв – ти, хто тут сидів

Із древнім києм царським... [4, с. 314].

Цілком аналогічної за міфотворчим потенціалом драми в українській літературі межі XIX-XX століть немає. Одначе часткові типологічні збіги все-таки можна простежити в драматичній поемі «Кам'яна душа» І. Франка. В основу її сюжету покладено, за словами М. Сулими, «дві народні пісні про закохану в опришка горду жінку, яка залишила старого мужа й дітей і пішла за милим» [8, с. 377]. Нерозважне гріховне кохання дружини багатого пана Крайника Марусі до бідняка Марусяка, як і в драмі В.Б. Єйтса, зумовлює цілий ланцюг проклять: ревнивий опришок

спочатку убиває любаску через підозру в зраді, а потім заколює сам себе біля її тіла, бо Крайник прийшов зі слугами пов'язати Марусяка; пан відмовляється від дітей через переконання в зраді дружини («Дітей її зречуся, як щенят, / Прогоню з дому, викину, не хочу / І знать про них, так, як вона від них / Втекла» [10, с. 334]. Отже, відповідно до міфологічної логіки, грішник ніколи не зазнає спокою, допоки провина не буде відімщена декілька разів. Це цілковито усвідомлює і сама Маруся, але її кам'яна душа занадто тверда, щоб каятись («Пропала я! Та так мені і треба! [...] О мати божа, порятуй мене! / Закам'яни те серце, щоб не трісло!» [10, с. 333-334]). Тому й наступне покоління буде обов'язково приречене спокутувати гріхи батька-матері. Зазначена міфологічна істина підкреслена в композиції драми І. Франка, як і п'єси В.Б. Єйтса, за допомогою прийому кількарразового повтору ситуацій. Тільки якщо у романтичному творі І. Франка основний акцент покладено на неминучості дії прокляття, то у символістській п'єсі В.Б. Єйтса важливішим є мотив кохання смертного з безсмертним, що стає передумовою незвичайної сили волі й лицарської честі героя-титана, здатного перемагати трагізм власної долі величчю своїх діянь.

В основі драматичної поеми «Єдині ревності Емер» В.Б. Єйтса також лежить сув'язь мотивів двох ірландських саг – «Сватання до Емер» і «Хвороба Кухуліна». Емер – єдина законна дружина героя, яку він здобув, вирішивши ряд надскладних завдань батьків дівчини і подолавши низку смертельних випробувань. Однак шлях Кухуліна до руки Емер пролягав через різні країни, де він зустрічався й кохався з багатьма сильними жінками, навчаючись від них військового мистецтва. Однією з таких коханих, як можна зрозуміти з тексту драми, стала Ейтне Інгуба, котра тепер, у час великих труднощів, змагається з Емер за почуття героя. Кухулін же звершує в цей момент один із найважливіших своїх подвигів: його дух спускається у потойбіччя, отримавши запрошення божественної жінки-сіди, і з честю витримує численні проби. Містична мандрівка у світ поза межами реальності допомагає героєві збагнути різницю між пристрасстю (Ейтне Інгубою) і вірністю в коханні (Емер). І хоча дружина Кухуліна, дискутуючи з Ейтне, впадає у ревності, все ж жінка-сіда роз'яснює героєві ціну справжнього кохання: «Тобі між мертвих Емер сниться, / Та всяка вабила спідниця, / як був живий» [4, с. 414]. У цей момент розум героя віддає перевагу вірності, а серце – пристрасті, наслідком чого стає можливість повернутися з потойбіччя до реальності:

Ейтне Інгуба. Прийди до мене, мій коханий!

Це я, Ейтне Інгуба! Глянь! Він тут.

Вернувся він і ворухнувся на ложі.

Я вирвала його з обіймів моря

Й вернула до життя.

Емер. Вже Кухулін і прокидається [4, с. 414-415].

До певної міри аналогічний мотив наявний у драмі-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки. Тільки в п'єсі української авторки ситуацію нелегкого вибору між пристрастю та вірністю переживають і Мавка, і Лукаш. Обоє закоханих мріють про пристрасть, яка триватиме вічно, і, звісно, розчаровуються, переконуючись в ілюзорності свого бажання. Зрештою, обидва головні персонажі також переходять межі своєї реальності: лісові жителі карають Лукаша перетворенням на вовкулаку, а Мавку – станом небуття, тобто перебуванням у володіннях Того, хто в скалі сидить. І знову ж таки, як і в п'єсі В.Б. Єйтса, проникнення героїв у потойбіччя допомагає їм звільнитись від своїх слабкостей, досягнути істину жертвовного, а не егоїстичного кохання. Тому вони й стають здатними силою свого почуття рятувати один одного від стану небуття.

Той, хто в скалі сидить.

Тебе візьму я. Ти туди належиш:
ти бліднеш від огню, від руху млієш,
для тебе щастя – тінь, ти нежива.

Мавка (встає)

Ні! я жива! Я буду вічно жити!
Я в серці маю те, що не вмирає.

Маршце

Почім ти знаєш те?

Мавка

По тім, що муку
свою люблю і їй даю життя [9, с. 287].

Драма «Смерть Кухуліна» В.Б. Єйтса вивершує цикл творів, присвячених життю і смерті цього культурного героя. На відміну від однойменної ірландської саги, побудованої на містичному сюжеті приходу смерті Кухуліна через порушення покладених на нього «гейсів» (заборон), авторський варіант умотивовує закінчення життєвого шляху героя більш раціональними чинниками – розірваністю серця Кухуліна між кількома жінками (знову ж таки бачимо в п'єсі Айфе, Емер і Ейтне, які сперечаються між собою з приводу їхньої ролі в житті коханого), а також приходом богині війни Моррігу, від меча якої і гине Кухулін. У такий спосіб стає зрозумілою істина: культурний герой повинен думати більше про інтереси загалу, занедбуючи особисте, а особливо – пристрасті, бо вони рано чи пізно згублять не лише його місію, а й душу.

Схожу думку репрезентує художня структура символістської драми О. Олесея «По дорозі в Казку». Цікаво, що Юнак у творі українського автора веде людей до сонця, подібно як Кухулін в ірландського драматурга є сином бога світла Луга й також до нього прямує все своє життя. На жаль, ілюзіоністська візія Юнака у п'єсі О. Олесея не дарує народові Сонця, бо він сам переживає момент світоглядного роздвоєння, а тому й стає нездатним вести за собою інших («*Vin*. Так я не помилився?! Так я їх добре в Казку вів? Ми швидко будемо у Казці!! (Гукає, але голос його

ледве чути). Люде! Люде! Брати мої! Я вас довів! Ще два-три кроки! Люде! Люде! Люде!.. *Хлопчик*. Твого вже голосу ніхто почути не зможе» [7, с. 29]).

Порівнюючи символістські п'єси О. Олеся та В.Б. Єйтса, О. Блашків відзначає аналогічність відповідних мотивів мандрівки в «казку» і «країну душевних бажань» в обох драматургів. За влучним спостереженням дослідниці, «країна казки [...] є символом цілого історичного етапу в житті народу, коли людина мислилася як невід'ємна частина природи» [1, с. 215]. Тому казку відчують і спроможні побачити лише ті особистості, які духовно і морально не деградували і не втратили свого коріння.

Обидва драматурги розвивають окремі сюжети національних легенд, використовують античну та біблійну міфологію. Так, наприклад, в основу драматичної поеми О. Олеся «Над Дніпром» покладена легенда про нещасливих у коханні дівчат, які втопилися в Дніпрі й стали русалками. А драматична поема «Ніч на полонині» побудована на основі гуцульської міфології. Поетизацію людських почуттів, зображених через кохання людини і потойбічної істоти, О. Олесю відтворив і в драматичному етюді «Місячна пісня». Кінцівка «Місячної пісні» вирізняється оптимістичним настроєм: це єдиний драматичний твір українського автора з відкритим фіналом, який дозволяє припустити, що герой продовжує своє життя у міфі.

Ключова роль міфологічних праобразів в драматичних творах О. Олеся – у порухах душі та діях героя, що водночас, за задумом автора, пропонує читачеві й глядачеві зіставити себе з персонажами твору. Драматург пропонує подолати поверховість сприйняття подій і поринути в «глибинне» життя. На думку С. Хороба, у символістських п'єсах О. Олеся «реальний світ і світ фантастично-містичний не просто співіснують в одній художньо-естетичній площині, а вільно зміщуються у той чи той бік за допомогою уяви, вигадки, сну, візій тощо. [...] Реальні, історичні образи враз оживають у міфічному світі, наповнюючи його конкретикою героїчного минулого» [11, с. 142-143].

У драматичних творах В.Б. Єйтса відтворення міфологічного минулого має теж особливий характер: стародавні ірландські легенди стають вмістилищем нових ідей і нових міфів. Міф використовується В.Б. Єйтсом і як формотворчий засіб драматургічної дії: прикметною у цьому відношенні є п'єса «На Байловому березі». Дія вказаної драми – це протиставлення двох світів, символічно виражене в міфологічних образах головних протидіючих сил: Кухуліна – відважного воїна-напівбога ірландських легенд, образ якого покликаний символізувати гармонію фізичного і духовного в людині, та Конхобара, образ якого уособлює холодну розсудливість, епоху «розумного» порядку. За задумом В.Б. Єйтса, Кухулін концентровано вбирає в себе духовні та фізичні абсолютні міфи, в яких крилася цілісність знання про світ. Він і воїн, і поет, і самот-

ній мандрівник. Його пошук спрямований не в простір чи час, як у Форгела (драматична поема «Тіняві води»), а в суперечливий світ власної душі, в якому зберігаються приписи абсолютних категорій життя.

Функціонування у територіально віддалених національних літературах аналогічного за смисловим наповненням образу культурного героя вказує на питому потребу людини першої половини ХХ століття осмислювати трагічні й суперечливі ситуації своєї історії крізь призму амбівалентного за своєю суттю «міфологічного архетипу». Розігрування в такий спосіб бінарних опозицій, очевидно, мало на меті подальше долання антиномій, тобто вирішення проблеми роздвоєності лідера між особистим і загальним у період становлення певної нації.

Література

1. Блашків О. Міфи та фольклорні символи як маркери лірично-апелятивної структури драматичних творів О. Олеся та В.Б. Єйтса / Ольга Блашків; укладач І.В. Папуша // *Studia Methodologica: альманах*. – Тернопіль: ТНПУ, 2008. – Вип.25: Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність. – С. 213-217.
2. Гриценко О. Культурний герой [Електронний ресурс] / О. Гриценко. – Режим доступу: culturalstudies.in.ua/knigi_11_6.php
3. Гюйонварх К.Ж. Кельтська цивілізація [Електронний ресурс] / К.Ж. Гюйонварх, Ф. Леру. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/guuyon/01.php
4. Єйтс В.Б. Вибрані твори. Поезії, поеми та драми / Вільям Батлер Єйтс: [перекл. з англ. О. Мокровольського й ін.]. – К.: Юніверс, 2004. – 640 с.
5. Кельтські міфи: Валлійські оповіді. Ірландські сказання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aquavitae.narod.ru/irelandbibliofemer.htm>, вільний.
6. Мелетинский Е.М. Культурный герой / Е.М. Мелетинский // *Мифы народов мира. Энциклопедия*. – Москва: Сов. энцикл., 1982. – Т.2. – С. 25-28.
7. Олесь О. По дорозі в Казку : [етюд на 3 картини] / О. Олесь // *Твори: В 2 т.* – К.: Дніпро, 1990. – Т.2: Драматичні твори. Проза. Переклади. – С. 6-29.
8. Сулима М. «Кам'яна душа» Івана Франка і «Камінний господар» Лесі Українки [Електронний ресурс] / Микола Сулима. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17787/27-Sulyma.pdf?sequence=1>
9. Українка Л. Лісова пісня: [драма-феєрія в 3 діях] // *Українка // Зібрання творів: У 12 т.* – Т.5: Драматичні твори (1909-1911). – К.: Наукова думка, 1976. – С. 201-298.
10. Франко І. Кам'яна душа / І.Франко // *Зібрання творів: У 50 т.* – К.: Наукова думка, 1979. – Т.24: Драматичні твори. – С. 316-345.
11. Хороб С. Драматургія О. Олеся і Моріса Метерлінка / С. Хороб // *Діалоги у відсвіті слова: Українська драматургія в типологічних зіставленнях*. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – С. 136-148.

12. Хороб С. Українська модерна драма кінця XIX – початку XX століття: Неоромантизм, символізм, експресіонізм / Степан Хороб. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 414 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 10.10.2014 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Хоробом С.І.,
д.ф.н., професором Блашків О.М. (м. Тернопіль)*

**THE ELEMENTS OF CULTURAL HERO MYTH
IN W.B.YEATS' PLAYS ABOUT CUCHULAIN:
THE UKRAINIAN CONTEXT**

O. M. Hedzyk

*Prekarpathian National University у V.Stefanyk;
Department of world literature;
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenko Str., 57*

The article analyzes the plays “On Baile's Strand”, “The only jealousy of Emer”, “The Death of Cuchulain” by W.B. Yeats from the perspective unfolded at various levels of artistic structure of archetypical sense of cultural hero. Typologically similar images in Ukrainian drama limits XIX - XX centuries are traced and proved the dimension of analyzed mythologem for symbolist drama.

Key words: *mythologem, archetypical sense, cultural hero, symbolist drama.*